

แนวความคิดว่าด้วยการสื่อสารโดยใช้สัญลักษณ์

ธรรมชาติที่สำคัญประการหนึ่งของมนุษย์ก็คือ การสื่อสาร (Communication) เพราะ การสื่อสารทำให้มนุษย์สามารถแลกเปลี่ยนความคิด ทศนคติ หรือเพื่อความจำเป็นอื่น ๆ ในการ ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน มนุษย์จึงพัฒนาการสื่อสารขึ้นมาโดยอาศัยสัญลักษณ์ (Symbol) เป็นตัวแทน ของเนื้อหาข่าวสารต่าง ๆ (Message) ระหว่างผู้ส่ง (Sender) และผู้รับ (Receiver) หรือระหว่างผู้สื่อสาร (Communicator) ดังนั้น การสื่อสารของมนุษย์ จึงเป็นปฏิสัมพันธ์ทาง สัญลักษณ์ (Symbolic Interaction) ระหว่างกัน¹

ความหมายและความสำคัญของสัญลักษณ์

ได้มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับสัญลักษณ์ โดยเฉพาะผู้ที่ศึกษาทางด้านสังคมวิทยาและมนุษยวิทยาไว้ หลายท่าน เช่น

แรดคลิฟ บราวน์ (Radcliff - Brown) ได้นิยามความหมายของสัญลักษณ์ไว้ว่า " ทุกสิ่งที่มีความหมาย ล้วนเป็นสัญลักษณ์ทั้งสิ้น และความหมายต่าง ๆ จะแสดงออกมาโดยผ่าน ทางสัญลักษณ์ " ²

พาร์สัน (Parsons) ได้อธิบายความหมายของสัญลักษณ์ไว้ว่า จะต้องมึสาระสำคัญ อยู่ 2 ประการคือ ³

¹ Kenneth E. Anderson, Introduction to Communication Theory and Practice (California : Cumming Publishing Company, 1972), p.5.

² A.R. Radcliff - Brown, Structure and Function in Primitive Society (London, 1952) อ้างใน John Skorupski, Symbol and Theory : A Philosophical Study of Theories of Religion in Social Anthropology (Cambridge University Press, 1976), p.117.

³ T.Parsons, The Structure of Social action (London , 1968), อ้างใน John Skorupski, p.p. 117 - 118.

1. เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ (Importance) มีคุณค่า (Value) และมีความหมาย (Meaning) โดยที่สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ จะมาจากภายนอก มิได้เกิดขึ้นโดยตัวเอง
2. ความหมายของสัญลักษณ์ เป็นสิ่งที่มาจากความคิด ความเห็น หรือความเห็นพ้องต้องกันของมนุษย์ มิได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ

เฮอร์เบิร์ต บลูเมอร์ (Herbert Blumer) ได้นิยามความหมายของสัญลักษณ์ไว้อย่างครอบคลุม โดยกล่าวว่า " ทุกสิ่งในสังคมล้วนเป็นสัญลักษณ์ทั้งสิ้น " * และได้อธิบายเพิ่มเติมว่า สัญลักษณ์ต่าง ๆ จะใช้สำหรับการสื่อสารระหว่างกัน โดยที่ผู้สื่อสารจะเข้าใจในสัญลักษณ์จากการตีความ (Interpret) เพราะมนุษย์มีความสามารถในการคิดและสามารถถ่ายทอดความคิดออกมาเป็นสัญลักษณ์ได้

จากการให้ความหมายของนักวิชาการที่มีต่อสัญลักษณ์นั้น จึงสรุปได้ว่า สัญลักษณ์เป็นสิ่งที่มนุษย์ในสังคมสร้างขึ้นเพื่อเป็นตัวแทน (Representative) ของสิ่งต่าง ๆ ในการสื่อสาร ดังนั้น ความสำคัญของสัญลักษณ์ จึงอยู่ที่ความเป็นตัวแทนของสิ่งต่าง ๆ ในสังคมที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อสื่อสาร และทำให้เกิดความเข้าใจร่วมในสิ่งที่ต้องการจะสื่อสารต่อกัน เพราะมนุษย์สามารถใช้สัญลักษณ์ในการเป็นตัวแทนของสิ่งที่เป็นรูปธรรม (Concrete) และนามธรรม (Abstract) ได้จากการเรียนรู้และประสบการณ์

ลักษณะของสัญลักษณ์

ลักษณะของสัญลักษณ์มีอยู่ 3 ประการคือ ^๕

1. สัญลักษณ์เป็นไปตามอำเภอใจ (Arbitrary) ที่ขึ้นอยู่กับความคิดเห็นของผู้ใช้

* Herbert Blumer, Symbolic Interactionism : Perspective and Method (Englewood Cliff, N.J. : Prentice Hall, 1969) อ้างใน Joel M. Charon, Symbolic Interactionism : An Introduction, An Interpretation, An integration (New Jersey : Prentice Hall, 1985) p.40.

^๕ Julia T. Wood, Human Communication : A Symbolic Interactionist Perspective (New York : CBS College Publishing, 1982), p.60.

ว่าหมายถึงอะไร ซึ่งความเห็น้องต้องกันของมนุษย์สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมและเหตุการณ์ได้ ดังนั้น จึงทำให้สัญลักษณ์มิได้มีความหมายคงที่อยู่ตลอดเวลา

2. สัญลักษณ์มีลักษณะคลุมเคลือ สามารถตีความได้หลายอย่าง (Ambiguous) สัญลักษณ์ชนิดหนึ่ง สามารถตีความหมายได้หลายอย่าง ขึ้นอยู่กับการใช้ของแต่ละบุคคล แต่การอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคม จะมีการสร้างความหมายและความเข้าใจร่วมกันต่อสัญลักษณ์หนึ่ง ๆ จึงทำให้สัญลักษณ์ต่าง ๆ มีความหมายพื้นฐานร่วมกันอยู่บางประการ

3. สัญลักษณ์มีลักษณะเป็นนามธรรม (Abstract) สิ่งที่เป็นนามธรรมจะไม่มี ความหมายในตัวเอง เช่น ความรัก ความซื่อสัตย์ ฯลฯ แต่มนุษย์สามารถเข้าใจในสิ่งที่เป็นนามธรรมได้จากสัญลักษณ์ที่เป็นรูปธรรม เช่น เหตุการณ์หรือสิ่งของ หรือการกระทำที่สามารถถ่ายทอดความหมายของสิ่งที่เป็นนามธรรมได้

ประเภทของสัญลักษณ์

สัญลักษณ์มีอยู่ทุก ๆ แห่งในโลก เพราะจากการเรียนรู้และประสบการณ์ มนุษย์ได้สร้างสัญลักษณ์ขึ้นมาใช้แทนสิ่งต่าง ๆ ดังนี้คือ^๑

คำต่าง ๆ (Words) มนุษย์สร้างคำต่าง ๆ เพื่อใช้แทนบางสิ่ง เพื่อแสดง ความหมาย เช่น สิ่งของ ความรู้สึก ความคิด ฯลฯ

การกระทำ (Acts) การกระทำต่าง ๆ จะเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกความหมายและการกระทำนั้น ๆ จะต้องเป็นการกระทำที่มนุษย์ตั้งใจจะสื่อความหมายบางอย่าง การกระทำนั้น ๆ จึงจะเป็นสัญลักษณ์

สิ่งของ (Objects) สิ่งต่าง ๆ จะเป็นสัญลักษณ์ได้ ถ้าสิ่งนั้น ๆ มีความหมายที่หมายถึง สิ่งใดสิ่งหนึ่งนอกเหนือจากตัวเอง เช่น ธงรูปดาวแดง หมายถึง ปรัชญาการเมืองแบบใดแบบหนึ่ง

ภาษาต่าง ๆ (Language) เป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญ สามารถใช้อธิบายสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมได้ มนุษย์สร้างภาษาขึ้นมาเพื่อเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร และทุก ๆ ภาษาในโลกเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสื่อสารระหว่างมนุษย์ในสังคมทั้งสิ้น

^๑ Joel M. Charon. p.42.

ภาษาสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ ⁷

1. Verbal Language เป็นภาษาจำพวกคำต่าง ๆ จำนวนเลข รูปภาพ
ภาษาพูด ภาษาเขียน เป็นต้น

2. Non - Verbal Language มีลักษณะที่เป็นการอธิบาย เพิ่มเติมดังนี้

- Sign Language หมายถึง เครื่องหมาย (Gesture) ต่าง ๆ ที่ใช้แทนคำต่าง ๆ
เลขจำนวน หรือเครื่องหมายที่ใช้เน้น เครื่องหมายจราจร ฯลฯ

- Action Language หมายถึง การเคลื่อนไหวตามธรรมชาติ หรือการแสดงออก
แต่มีความหมายพิเศษแฝงอยู่

- Object Language หมายถึง วัตถุ สิ่งของที่ปรากฏ หรือที่นำมาแสดงโดยตั้งใจ
หรือไม่ก็ตาม เช่น เครื่องจักร รูปภาพ ศิลปะทัศนกรรม ฯลฯ สิ่งเหล่านี้จะมีความหมายโดยขึ้น
อยู่กับการรับรู้ของแต่ละกลุ่ม แต่ละคน

อาจกล่าวได้ว่า ภาษา (Language) เป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการสื่อสารระหว่างกัน ภาษายังมีความหมายที่กว้างขวาง สามารถนำไปใช้อธิบายสิ่งต่าง ๆ ได้ มนุษย์สามารถถ่ายทอดความคิด ความรู้สึก ประสบการณ์ ออกมาโดยใช้ภาษาเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดอย่างไม่จำกัด เพราะภาษามีหลายประเภท ขึ้นอยู่กับการเลือกใช้ของผู้สื่อสาร (Communicator) ตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของตน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁷ สนั่น บัณฑิน, ศัพทานุกรมสื่อสารมวลชน, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2530, หน้า 105.

แนวความคิดว่าด้วยการสื่อสารโดยใช้สัญลักษณ์

ดันแคน (Huge Dalziel Duncan) กล่าวว่า " เสรีภาพของมนุษย์คือเสรีภาพในการสื่อสารผ่านทางสัญลักษณ์ที่เขาสร้างขึ้นมา " ⁸ จากข้อความดังกล่าว สื่อความหมายว่าองค์ประกอบที่สำคัญในการสื่อสารก็คือ สัญลักษณ์ และความสามารถในการสร้างสัญลักษณ์ขึ้นมาเอง ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ในด้านความสามารถในการสื่อสาร สัตว์มีการส่งสัญญาณ (Signal) เพื่อสื่อสาร แต่มนุษย์มีความสามารถในการสร้างสัญลักษณ์ เช่น ภาษา รูปภาพ กริยาท่าทาง หรืออะไรก็ตามที่เป็นตัวแทนของการกระทำ (Act) เหตุการณ์ (Event) ความคิด (Idea) หรือความรู้สึก (Feeling) ความสัมพันธ์ (Relation) กระบวนการ (Process) หรือสิ่งของ (Object) มนุษย์ใช้สัญลักษณ์ในการแสดงหรือเป็นตัวแทนของสิ่งที่เป็นรูปธรรม (Concrete) และนามธรรม (Abstract) โดยที่มนุษย์สร้างสัญลักษณ์ขึ้นมาจากความคิด ประสบการณ์ ความรู้สึกต่าง ๆ เช่น ความกลัว ความหวัง ความประทับใจ ฯลฯ ขึ้นมาเพื่อให้เป็นตัวแทนของการสื่อสาร

ความหมายและธรรมชาติของการสื่อสาร

นิยามความหมายของการสื่อสาร (Communication) จะมีความหมายที่ใกล้เคียงกันคือ มีคำว่า "สัญลักษณ์" เข้ามาเกี่ยวข้องคือ

" การสื่อสาร เป็นกระบวนการที่มนุษย์ได้รับผลกระทบโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม ซึ่งผ่านมาจากวัตถุ (Material) หรือตัวแทน (Agency) ที่เป็นสัญลักษณ์ " ⁹

" การสื่อสารเป็นกระบวนการที่เป็นระบบและไม่หยุดนิ่ง (Dynamic) ซึ่งผู้สื่อสารจะสร้างความหมายในการสื่อสารขึ้นมาโดยผ่านทางสัญลักษณ์ " ¹⁰

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁸ Huge Dalziel Duncan, Symbol in Society (New York : University Press, 1968) อ้างใน Julia T. Wood, p.3.

⁹ Kenneth E. Anderson, p.5.

¹⁰ Julia T. Wood, op.cit., p.20.

การสื่อสารจะมีกระบวนการที่สำคัญประการหนึ่งคือ กระบวนการสื่อสารโดยผ่านทางสัญลักษณ์ ซึ่งสามารถจำลองเป็นภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 1
ภาพจำลองการสื่อสารโดยใช้สัญลักษณ์

จากภาพดังกล่าวสามารถอธิบายได้ว่า ผู้สื่อสารซึ่งสามารถเป็นได้ทั้งผู้รับและผู้ส่ง จะสื่อสารต่อกันโดยผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงข่าวสารให้เป็นสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นการสร้างความหมายให้กับข่าวสารที่ต้องการจะสื่อ และผู้รับ จะรับรู้ความหมายของข่าวสารจากการตีความในสิ่งที่ผู้ส่งต้องการจะสื่อ จากสภาพแวดล้อมหรือบริบททางสังคม (Social Context)

การสื่อสารในระบบสังคมใด ๆ ก็ตาม การสื่อสารมีธรรมชาติที่คล้ายคลึงกันดังนี้ ¹¹

1. การสื่อสารเป็นกระบวนการที่เคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่ง (Communication is a Dynamic Process) กระบวนการ หมายถึง สิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง ไม่แน่นอนตายตัว ไม่มีจุดเริ่มต้น

¹¹ Julia T. Wood, op. cit., p.15.

และจุดสุดท้ายที่ชัดเจน กระบวนการในการสื่อสารจะมีลักษณะดังกล่าว จึงไม่สามารถรู้ได้ว่าการสื่อสารเริ่มต้นที่จุดใด เพราะปัจจัยต่าง ๆ ในการสื่อสารมีลักษณะเป็นกระบวนการทั้งหมด เช่น มนุษย์ สิ่งของ เหตุการณ์ ภาษา ฯลฯ มีการเปลี่ยนแปลง เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา

2. การสื่อสารมีลักษณะเป็นระบบ (Communication is Systemic) การสื่อสารเป็นระบบหนึ่งภายใต้ระบบสังคม (Social System) ระบบต่าง ๆ จะมีผลกระทบต่อกัน และระบบต่าง ๆ จะมีอิทธิพลต่อการสื่อสารทั้งสิ้น ทำให้การสื่อสารที่เป็นระบบมีลักษณะที่สำคัญคือ ผู้สื่อสารสามารถเข้าใจในเนื้อหาของข่าวสารได้จากบริบททางสังคม

3. การสื่อสารเป็นปฏิสัมพันธ์ทางสัญลักษณ์ (Communication is Symbolic Interaction) โดยธรรมชาติแล้ว การสื่อสารของมนุษย์เป็นการสื่อสารผ่านทางสัญลักษณ์ ซึ่งสัญลักษณ์นี้ มนุษย์จะเป็นผู้สร้างและให้ความหมาย เช่น ภาษา และการใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ผู้ใช้จะเลือกใช้สัญลักษณ์ในส่วนที่จะทำให้ผู้อื่นเข้าใจในสิ่งที่ตนเองต้องการจะสื่อ

4. ความหมายในการสื่อสารจะถูกสร้างขึ้นโดยแต่ละบุคคล (Meaning in Communication is Personally Constructed) สัญลักษณ์เดียวกัน อาจมีความหมายที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับการใช้ของแต่ละคน

ตัวแบบในการสื่อสาร

จากความหมายและธรรมชาติของการสื่อสารดังกล่าว ได้มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารและสร้างตัวแบบ (Model) ในการสื่อสารดังนี้คือ

ตัวแบบของลาสเวล (Laswell's Model)¹² ตัวแบบที่ลาสเวลสร้างขึ้นเป็นลักษณะของการตั้งคำถามคือ

¹² H.D. Laswell, " The Structure and Function of Communication in Society, " in Lyman Bryson (ed.), The Communication of Ideas (New York : Harper & Row, 1948), อ้างใน Julia T. Wood, p.23.

ใคร, กล่าวอะไร, ในช่องทางใด, ถึงใคร, มีผลกระทบอย่างไร,

ลาสเวลได้อธิบายตัวแบบดังกล่าวไว้ว่า การสื่อสารเป็นผลของเหตุการณ์ที่เริ่มต้นโดยบุคคลหนึ่ง และจบลงโดยส่งผลกระทบบางอย่างต่อผู้อื่น ส่วนประกอบของตัวแบบที่ลาสเวลใช้ก็คือ ผู้ส่งสาร (Speaker) , ข้อความ (A Message) , ช่องทางในการสื่อสาร (A Channel for Communication) , ผู้รับสาร (Listener) , และผลกระทบจากเนื้อหาของข่าวสาร (Message Impact) จุดอ่อนของตัวแบบนี้ก็คือ เน้นที่การสื่อสารโดยการพูด (Verbal) และ เน้นที่การสื่อสารทางเดียว (Linear) โดยไม่ได้อธิบายปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ในการสื่อสาร

ตัวแบบของแชรรม (Schramm's Model)¹³ วิลเบอร์ แชรรม ได้สร้างตัวแบบในการสื่อสารไว้ 4 ตัวแบบ ดังนี้

ตัวแบบที่ 1

คล้ายคลึงกับตัวแบบของลาสเวล คือ เป็นการสื่อสารจากบุคคลหนึ่งไปยังบุคคลหนึ่ง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹³ Wilbur Schramm, "How Communication Works," in Wilbur Schramm, The Process and Effects of Mass Communication (Urbana, Ill: University of Illinois Press, 1955), อ้างใน Julia T. Wood, p.25.

ตัวแบบที่ 2

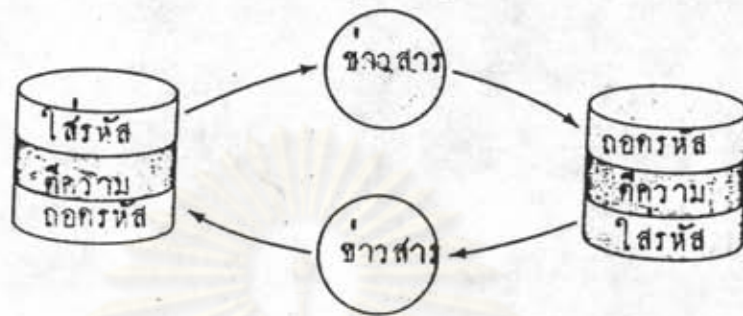
เป็นการให้ความสำคัญกับประสบการณ์ร่วมของผู้สื่อสาร โดยชี้ให้เห็นว่า การสื่อสาร จะเกิดขึ้นเมื่อผู้สื่อสารมีประสบการณ์ร่วมกันบางอย่าง

ตัวแบบที่ 3

ชี้ให้เห็นว่า ผู้สื่อสาร จะเป็นทั้งผู้ส่ง (Sender, Encoder, Speaker) และผู้รับ (Receiver, Decoder, Hearer) ในขณะเดียวกัน

ตัวแบบที่ 4

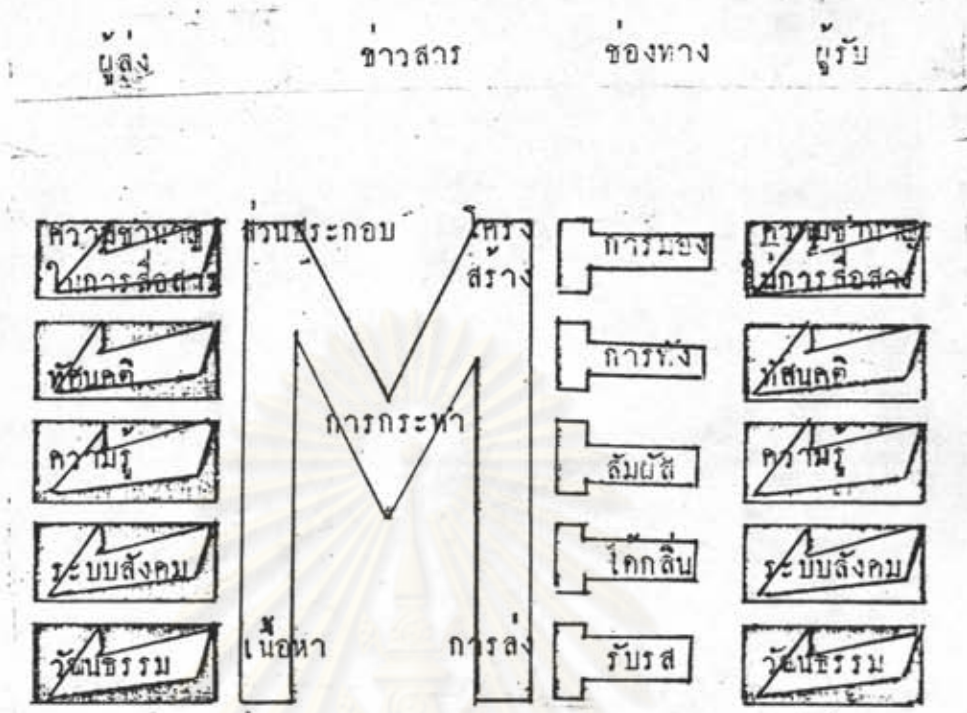
แชรมอธิบายว่า การสื่อสารของมนุษย์เป็นปฏิสัมพันธ์ที่เป็นวัฏจักร (Cycle) และกระบวนการ (Process) ตัวแบบที่ 4 นี้ แชรมถือว่า เป็นตัวแบบที่ดีที่สุด และได้พยายามชี้ให้เห็นว่า ตัวแบบที่ 4 มีลักษณะร่วมกันประการหนึ่งคือ ความเป็นระบบของการสื่อสาร

ตัวแบบของเบอร์โล (Berlo's Model)¹⁴ ตัวแบบของเบอร์โล เป็นตัวแบบที่ให้ความสำคัญแก่ส่วนประกอบ 4 ประการในกระบวนการสื่อสารของมนุษย์ คือ

1. ผู้ส่ง (Source)
2. ข้อสาร (Message)
3. ช่องทาง (Channel)
4. ผู้รับ (Receiver)

เรียกว่า The SMCR Model

¹⁴ David K. Berlo, The Process of Communication (New York : Holt, Rinehart and Winston, 1960), อ้างใน Julia T. Wood, p.26.

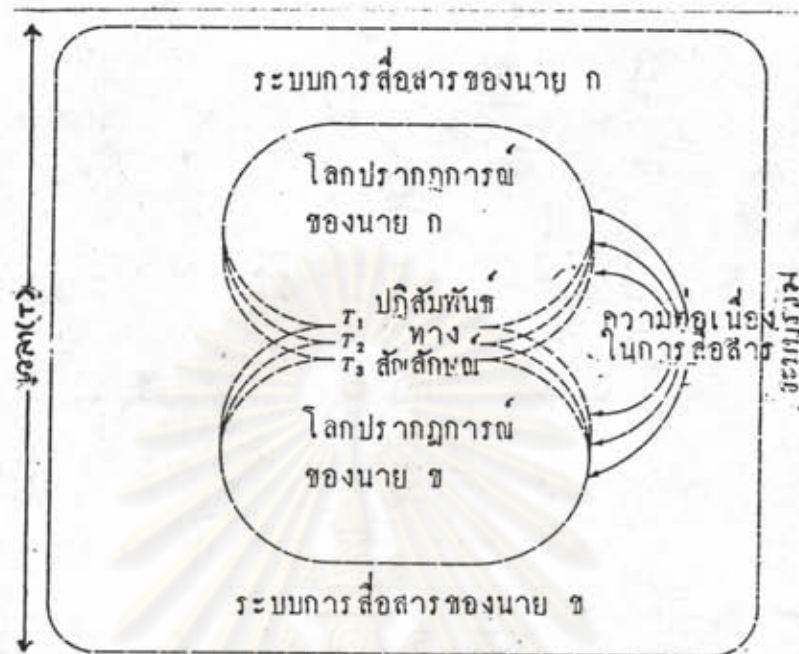

เบอร์โล อธิบายว่า ผู้ส่ง (Source) และผู้รับ (Receiver) มีลักษณะที่เหมือนกันอยู่ 5 ประการคือ ความชำนาญในการสื่อสาร (Communication Skill), ทัศนคติ (Attitude), ความรู้ (Knowledge), และระบบที่มีอิทธิพลต่อผู้สื่อสารคือ ระบบสังคมและวัฒนธรรม (Social System & Culture) ส่วนข้อความของข่าวสาร (Message) เขาอธิบายว่า ประกอบด้วยเนื้อหาของข่าวสาร (Content) และวิธีการในการสื่อสาร (Code) ส่วนช่องทางในการสื่อสารประกอบไปด้วยอายตนะทั้ง 5 (Seeing, Hearing, Touching, Smelling, Tasting)

ตัวแบบของเบอร์โล เป็นตัวแบบที่ใช้ในการอธิบาย ความซับซ้อนของการสื่อสาร เพราะเป็นการนำเอาปัจจัยต่าง ๆ เข้ามาอธิบาย

แม้ว่าตัวแบบทั้ง 3 ดังกล่าว จะชี้ให้เห็นถึงลักษณะของการสื่อสารที่ชัดเจนพอสมควรก็ตาม แต่ไม่มีตัวแบบใดที่เน้นการเคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่งของการสื่อสาร (Dynamic) และกระบวนการที่เป็นระบบของการสื่อสาร หรือศึกษาการสื่อสารโดยให้ความสำคัญแก่การสื่อสารในแง่ของการเป็นปฏิสัมพันธ์ทางสัญลักษณ์ (Symbolic Interaction) ดังนั้น จึงมีการสร้างตัวแบบในการ

สื่อสารโดยเน้นที่ปฏิสัมพันธ์และความเป็นระบบในการสื่อสาร ดังภาพ ¹⁵

ภาพดังกล่าว เป็นการชี้ให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่งของการสื่อสาร โดยมีมิติของเวลา (Time Dimension) เข้ามาเกี่ยวข้อง โดยการสื่อสารจะเกิดขึ้นพร้อมเวลาและมี ความต่อเนื่องในการสื่อสาร (Communication Constant) สื่อกลางในการสื่อสาร คือ สัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นจากการเรียนรู้และประสบการณ์ในการถ่ายทอดความคิด ความรู้สึกและอื่นๆ ระบบการสื่อสารจะทำให้มนุษย์รู้สึกถึงการอยู่ในสังคมเดียวกัน และถ้าการที่ผู้สื่อสารอยู่ในสภาพแวดล้อมเดียวกัน หรือมีประสบการณ์ร่วมกัน ก็จะเกิดการรับรู้ในการสื่อสารยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ยังให้ ความสำคัญแก่ความเป็นระบบในการสื่อสาร โดยอธิบายถึงการอยู่ในระบบสังคมเดียวกันของผู้สื่อสาร เช่น ระบบการเมือง ระบบสังคม ระบบวัฒนธรรม ฯลฯ ซึ่งการที่ผู้สื่อสารอยู่ในระบบเดียวกัน จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ปรากฏการณ์ต่าง ๆ จากประสบการณ์ร่วมกัน ในแง่ของความต่อเนื่องของ ระบบการสื่อสารนั้น ตัวแบบนี้ ได้อธิบายโดยการนำเอาเรื่องของเวลาเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยชี้ว่า ระบบการสื่อสารมีความต่อเนื่องไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

¹⁵ Julia T. Wood, pp. 28-30.

แนวความคิดว่าด้วยการสื่อสารโดยใช้สัญลักษณ์ดังกล่าว สามารถนำไปอธิบายการสื่อสารได้ทุกประเภท เช่น การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม การสื่อสารทางการเมือง การสื่อสารมวลชน ฯลฯ เพราะการสื่อสารทุกชนิด มีลักษณะร่วมที่เหมือนกันคือ การเปลี่ยนแปลงข่าวสารให้เป็นสัญลักษณ์ในการสื่อสาร

ในแง่ของการสื่อสารมวลชนนั้น แยกเป็นประเภทต่าง ๆ อย่างกว้าง ๆ คือ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ฯลฯ และในส่วนของหนังสือพิมพ์ ได้มีการแบ่งประเภทของข่าวสารที่ต้องการจะสื่อออกเป็นหลายประเภท เช่น ข่าวต่าง ๆ ทั้งในและนอกประเทศ, คอลัมน์ต่าง ๆ เช่น คอลัมน์ซุบซิบนินทา, คอลัมน์เกี่ยวกับการบันเทิง, คอลัมน์กีฬา ฯลฯ โดยข่าวและคอลัมน์ต่าง ๆ จะมีส่วนประกอบในการจูงใจให้น่าอ่าน ส่วนประกอบนั้นก็คือ ภาพประกอบ เช่น ภาพข่าว ภาพโฆษณา ภาพการ์ตูน ฯลฯ

การศึกษาเรื่องการ์ตูนการเมืองในช่วง 14 ตุลาคม 2516 ถึง 6 ตุลาคม 2519 ได้นำแนวความคิดเรื่องการสื่อสารโดยใช้สัญลักษณ์มาใช้ในแง่ของการส่งข่าวสาร โดยใช้ภาพการ์ตูนเป็นสัญลักษณ์ (Symbol) ของเนื้อหาของข่าวสารที่ต้องการจะสื่อ และในแง่ของผู้รับข่าวสารหรือผู้ที่ดูภาพการ์ตูน ก็จะสร้างกระบวนการตีความโดยตนเอง และความหมายของข่าวสารที่ได้มาก็จะมาจากการตีความบวกกับบริบททางการเมืองและสังคม (Political & Social Context) ในขณะนั้น ลักษณะเช่นนี้ จะก่อให้เกิดการรับรู้ข่าวสาร แต่การรับรู้ข่าวสารจะตรงกับวัตถุประสงค์ของผู้ส่งหรือไม่ ขึ้นอยู่กับความสามารถในการใช้สัญลักษณ์ของผู้ส่งและการตีความของผู้รับเป็นสำคัญ

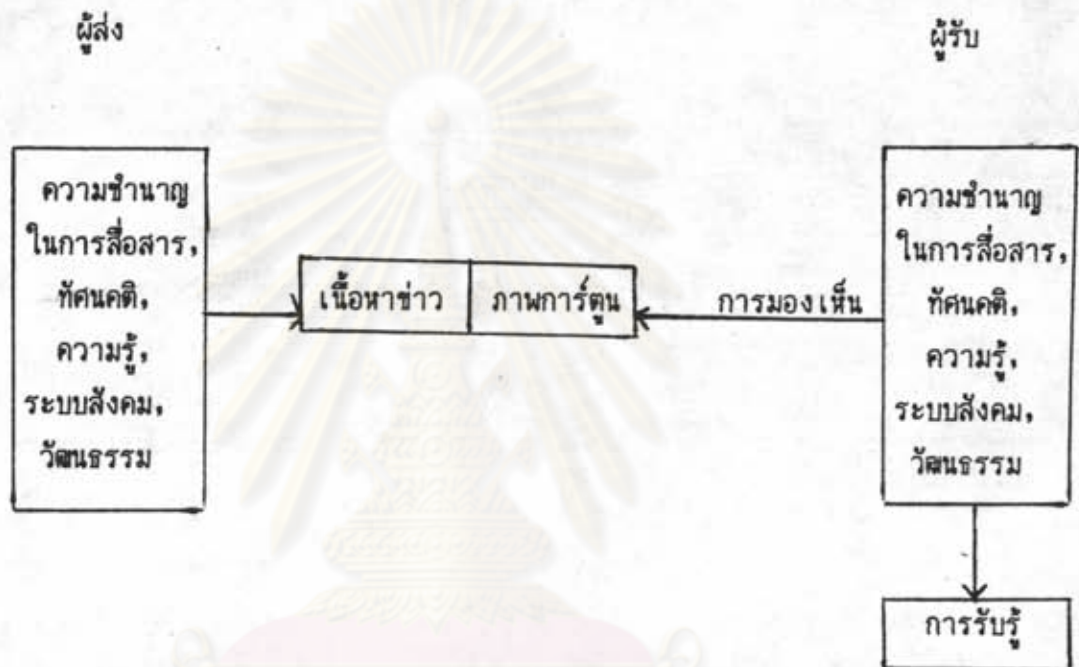
ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพจำลองในการศึกษา

ดังนั้น การศึกษาเรื่องนี้ จึงสามารถสร้างภาพจำลองในการสื่อสารได้ดังนี้

ภาพที่ 2

ปรับปรุงจาก The SMCR Model

จากภาพดังกล่าว สามารถอธิบายได้ว่า ในการเสนอข่าวสารนั้น ผู้ส่งและผู้รับข่าวสาร จะมึลักษณะหรือประสบการณ์บางอย่างร่วมกัน คือ มีความชำนาญในการสื่อสาร, มีทัศนคติต่าง ๆ, มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่จะสื่อสาร และอยู่ในระบบสังคมและมีวัฒนธรรมเดียวกัน ดังนั้น เมื่อผู้ส่งสารต้องการจะเสนอข่าวสารให้แก่ผู้รับ โดยการแปลงข่าวสารในการนำเสนอให้ออกมาในรูปสัญลักษณ์ที่เป็นการ์ตูน เมื่อผู้รับดูภาพ ก็จะก่อให้เกิดการรับรู้ขึ้น โดยการรับรู้นี้จะตรงหรือใกล้เคียงกับสิ่งที่ผู้ส่งต้องการจะสื่อ เพราะทั้งผู้ส่งและผู้รับจะอยู่ในสภาพแวดล้อมทางการเมืองและสังคมเดียวกัน

ในการวาดภาพการ์ตูนการเมืองนั้น โดยทั่วไป สิ่งที่ผู้เขียนการ์ตูนนำเสนอ จะมีลักษณะดังนี้

1. วาดภาพให้เกิดความเป็นจริง โดยการเน้นจุดเด่นที่ต้องการจะสื่อ เพื่อให้ผู้อ่านจะได้ทราบทันทีว่า ภาพเขียนที่สื่อออกมาหมายถึงใคร เช่น การเน้นจุดเด่นบนใบหน้าของนักการเมืองบางคน ตัวอย่างเช่น การวาดภาพจมูกขมกู่ของนายสมักร สุนทรเวช หรือ การวาดคิ้วก้างดินของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นต้น หรือการวาดภาพเน้นลักษณะเด่น หรือบุคลิกของใครบางคน เช่น การถือโป๊พ หมายถึง พลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ การใส่เสื้อพระราชทานและมีผ้าคาดเอวจะเป็นลักษณะเด่นของพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ เป็นต้น

2. การนำเสนอเรื่องที่ทันต่อเหตุการณ์หรือเรื่องที่เป็นข่าวอยู่ในขณะนั้น การนำเสนอเรื่องที่ทันต่อเหตุการณ์นั้น จะทำให้ผู้อ่านได้รับในสิ่งเดียวกันกับสิ่งที่ผู้เขียนต้องการจะสื่อ และง่ายต่อการรับรู้ เพราะอย่างน้อย ผู้อ่านอาจจะเคยรับรู้ในเรื่องที่ผู้เขียนต้องการจะสื่อมาบ้าง หรือถ้าหากไม่เคยรับรู้เรื่องที่คุณสื่อนำเสนอมาก่อน ก็อาจจะเป็นการกระตุ้นให้เกิดการแสวงหาเรื่องราว นั้น ๆ ก็เป็นไปได้ หรือการเน้นเหตุการณ์ที่สำคัญ ๆ ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น โดยนำมาเสียดสีประชดประชันเป็นการกระตุ้นให้ผู้อ่านเกิดความสนใจ

3. การเข้าใจได้ง่าย สิ่งที่สำคัญที่สุดที่ผู้เขียนต้องการจะสื่อ ก็คือ การที่ผู้อ่านเห็นภาพแล้วเข้าใจเหตุการณ์ทั้งหมด ดังนั้น การ์ตูนจึงเป็นการรวบรวมความคิดทั้งหมด หรือสิ่งสุดท้ายของความ คิดทั้งหมด ให้เข้ามารวม สรุปล อยู่ในภาพการ์ตูน โดยจะเขียนในให้ง่าย ตรงเป้า กระชับที่สุด มากกว่าเหตุการณ์ปัจจุบัน ก็จะทำให้ผู้อ่านรับรู้ได้อย่างรวดเร็ว

การ์ตูนการเมืองจะประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ¹⁶

1. ส่วนที่เป็นภาพความเป็นจริง ซึ่งนักเขียนการ์ตูนจะแสดงให้เห็นถึงสิ่งที่เขาคิดว่าดีหรือไม่ดี ซึ่งเกิดขึ้นกับสังคมและชุมชนนั้น

2. ส่วนที่เป็นตัวสาร ซึ่งแสดงโดยภาพลายเส้น เพื่อแสดงให้เห็นถึงสิ่งที่เขาคิดว่าน่าจะต้องทำ (หรือปฏิกิริยาที่ควรกระทำ)

¹⁶ สูดรัก จรรยาพงษ์, "การ์ตูนและการ์ตูนการเมือง," บ้านไม่รู้อะไร (ปีที่ 3 ฉบับที่ 10 พฤศจิกายน 2530), หน้า 40-41.

3. ส่วนที่นักเขียนการ์ตูนจะใช้ศิลปะและเทคนิคของการ์ตูนและจินตนาการ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์คล้อยตามว่า เขาควรจะรู้สึกอะไรต่อสิ่งที่เกิดขึ้น เช่น ขบขัน เศร้าใจ ชื่นชอบ หงุดหงิด ฯลฯ

ในส่วนที่เกี่ยวกับภาพของความเป็นจริงนั้น นักเขียนการ์ตูนจะเป็นผู้เลือกประเด็นหรือข้อเท็จจริงเรื่องหนึ่งขึ้นมา ซึ่งเขาคิดว่าเป็นเรื่องที่ดีหรือไม่ดีก็ตามแต่ และแสดงให้เห็นว่า เขามีความคิดอย่างไรกับเรื่องนั้น โดยชี้เฉพาะเพียงบางจุดที่เห็นว่าสำคัญที่สุด การให้ความสำคัญกับประเด็นใด ๆ ของนักเขียนการ์ตูนมักเป็นเรื่องของ

1. สังคมหรือชุมชนซึ่งนักเขียนผู้นั้นอาศัยอยู่ และเขาพยายามจะปกป้องและดูแลให้เจริญก้าวหน้า
2. ประเด็นหรือเหตุการณ์ที่เขาคิดว่ามีความสำคัญเกินกว่าจะละเลยไปได้

ในภาพการ์ตูนการเมืองนั้น มักจะมีสารหรือข้อความเฉพาะบางอย่าง ซึ่งเป็นเรื่องผู้นำทางการเมือง หรือ เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลจะสามารถจัดการหรือปรับปรุงได้ ซึ่งสารเหล่านี้เกิดขึ้นจากความสนใจและรับผิดชอบของนักเขียนการ์ตูน ต่อสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนอันเป็นที่รักของเขา และกลายเป็นจริยธรรมในการผลิตผลงานการ์ตูนการเมือง ของนักเขียนการ์ตูนทั้งหลาย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย